

Henryk Jagoda

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

**ZWIĄZEK PRACODAWCÓW JAKO FORMA
BRANŻOWEGO ZRZESZENIA PRZEDSIĘBIORSTW***

Streszczenie: Związki pracodawców w Polsce przybierają najczęściej postać branżowych zrzeszeń przedsiębiorstw, co wyraz odzwierciedla się w wyraźnym prymacie interesów, funkcji i zadań o charakterze gospodarczym nad zadaniami z obszaru stosunków pracy. W artykule przedstawiono istotę związków pracodawców, ich miejsce w obszarze branżowego współdziałania przedsiębiorstw oraz ich zadania i funkcje.

Słowa kluczowe: zrzeszenie, związek pracodawców, funkcje.

1. Wstęp

Wśród różnych układów współdziałania przedsiębiorstw poczesne miejsce, jeśli chodzi o zakres i częstotliwość, zajmuje współdziałanie w układzie poziomym (branżowym). Branżowe podobieństwo przedsiębiorstw (produkty, usługi, rynki, technologie, zasoby itd.) stwarza bowiem potencjalną i realną możliwość współdziałania w wielu obszarach z wykorzystaniem różnorodnych form prawnych. Jedną z postaci współdziałania w tego rodzaju układach są zrzeszenia przedsiębiorstw. Mają one w szerszym znaczeniu charakter wspólnoty interesów, tj. zorganizowanego na dłuższy czas, z reguły dobrowolnego związku podmiotów gospodarczych w celu artykułowania na zewnątrz wspólnych interesów, pośredniego lub bezpośredniego wpływania na procesy decyzyjne dotyczące członków wspólnoty, a także w celu koordynowania i jednoczenia interesów jednostkowych uczestników. W węższym znaczeniu zrzeszenia przedsiębiorstw w przyjętym tu rozumieniu mają – niezależnie od formy prawnej – charakter *trade associations*, tj. zgrupowań (grup) branżowych nakierowanych na relacje branży z otoczeniem politycznym i gospodarczym oraz pomiędzy podmiotami wewnątrz branży z koncentracją na problemach gospodarczych. W polskich warunkach do zrzeszania się przedsiębiorstw zastosowanie mają – w różnym zakresie i w różnych konfiguracjach – takie formy prawne, jak stowarzyszenia, izby gospodarcze oraz związki (organizacje) pracodawców.

* Praca naukowa finansowana ze środków na naukę w latach 2008-2010 jako projekt badawczy N N1 15 043535 „Organizacja i funkcjonowanie zrzeszeń przedsiębiorstw”.

2. Kilka uwag o historii i istocie organizacji pracodawców

Klasyczne organizacje pracodawców, określane jako *employers associations*, zaczęły powstawać w drugiej połowie XIX w. jako swoista reakcja na powstawanie i narastanie znaczenia związków zawodowych. Ich powoływanie miało na celu stworzenie podmiotów zbiorowej reprezentacji interesów przedsiębiorców wobec związków zawodowych, reprezentującej ich w negocjacjach ze związkami [Skrzypiński 2001, s. 32].

Współcześnie organizacje tego typu włączają do swoich zadań reprezentację interesów członków w stosunkach ze związkami zawodowymi, a w szczególności prowadzą rokowania zbiorowe, zawierają układy zbiorowe pracy, angażują się w spory zbiorowe itd. W wielu krajach przyjmuje się, że organizacje pracodawców są ze swej istoty odpowiednikami związków zawodowych (i odwrotnie) [Hajn 1999, s. 158-159]. Najczęściej stosowaną formą prawną tego rodzaju organizacji pracodawców są stowarzyszenia, w niektórych krajach, np. w Polsce, dla organizacji pracodawców typu *employers associations* przewidziano odrębną formę prawną. Tam, gdzie nie ma specyficznych form prawnych organizacji pracodawców, z reguły przyjmuje się „partnerstwo socjalne” jako warunek uznania za taką organizację [Hajn 1999, s. 159].

3. Podstawy prawne tworzenia i funkcjonowania związków pracodawców w Polsce i ich rodzaje

Podstawę prawną tworzenia organizacji (związków) pracodawców w Polsce stanowi *Ustawa z dnia 30 maja 1991 roku o organizacjach pracodawców* [Ustawa... 1991]. Z interesującego nas tutaj punktu widzenia zasadnicze znaczenie mają następujące przepisy.

Art. 1. 1. Pracodawcy mają prawo tworzyć, bez uzyskania uprzedniego zezwolenia, związki według swego uznania, jak też przystępować do tych organizacji, z zastrzeżeniem stosowania się do ich statutów.

Art. 2. Związki pracodawców mają prawo tworzenia federacji i konfederacji, jak też przystępowania do nich, a każdy związek, federacja i konfederacja ma prawo do przystępowania do międzynarodowych organizacji pracodawców.

Art. 5. Podstawowym zadaniem związków pracodawców, ich federacji i konfederacji jest ochrona praw i reprezentowanie interesów, w tym gospodarczych, zrzeszonych członków wobec związków zawodowych, organów władzy i administracji rządowej oraz organów samorządu terytorialnego.

Art. 7. 1. Związek pracodawców powstaje z mocy uchwały o jego założeniu, podjętej na zgromadzeniu założycielskim przez co najmniej 10 pracodawców.

Art. 17. Związki pracodawców uczestniczą, na zasadach określonych w odrębnych przepisach, w prowadzeniu rokowań zbiorowych, w zawieraniu układów zbiorowych pracy oraz innych porozumień w zakresie objętym ich zadaniami statutowymi.

Wedle dostępnej wiedzy nie istnieją dokładne statystyki na temat liczby i rodzaju związków pracodawców w Polsce. Przybliżone co do liczby i rodzaju dane przedstawiono w tab. 1. Zestawieniem objęto podmioty działające w formie związku pracodawców, kwalifikując je do poszczególnych grup na podstawie ich nazwy.

Tabela 1. Związki pracodawców w Polsce

Kryterium utworzenia				Ogółem
terytorialne	branżowe	terytorialno-branżowe	inne (nie rozpoznane)	
103	153	79	17	352

Źródło: opracowanie własne na podstawie wpisów w Krajowym Rejestrze Sądowym, <http://www.krs-online.com.pl>; dane z 27-06-2010.

Z przedstawionych w tabeli danych wyraźnie wynika – jeżeli wziąć pod uwagę udział związków branżowych i branżowo-terytorialnych – dominacja branżowego kryterium tworzenia związków pracodawców w liczbie związków ogółem. Związki branżowe i terytorialno-branżowe stanowią bowiem 65,9% ogólnej liczby związków. Nie byłoby w tym nic dziwnego, bo właśnie w układach branżowych dochodzi do naturalnego „zderzenia” interesów pracodawców i pracobiorców reprezentowanych przez związki zawodowe i taki właśnie charakter mają na szczeblu podstawowym *employers associations* w innych krajach. Rzecz jednak w tym, że analiza celów, zadań i funkcji wielu polskich związków pracodawców (o czym obszerniej dalej) wskazuje na ich odmienny charakter, także wynikający z branżowego kryterium grupowania, a mianowicie *trade associations*, tj. zrzeszenia przedsiębiorstw w przyjętym tu wcześniej rozumieniu.

4. Miejsce związków pracodawców wśród form branżowego grupowania się przedsiębiorstw w Polsce

Patrząc na konfigurację prawnych form branżowego grupowania się przedsiębiorstw w Polsce, obejmujących występowanie związku pracodawców, można na podstawie przeprowadzonych badań wyróżnić następujące sytuacje modelowe:

- 1) związek pracodawców branży + stowarzyszenie przedsiębiorstw (przedsiębiorców i/albo przedstawicieli przedsiębiorstw),
- 2) związek pracodawców branży + branżowa izba gospodarcza,
- 3) związek pracodawców branży.

Pierwsze dwa przypadki należy uznać za sprzyjające przyjmowaniu przez związki pracodawców klasycznego charakteru *employers associations*, tj. partnera społecznego związków zawodowych. Stowarzyszenie czy częściej branżowa izba gospodarcza przyjmuje w tej sytuacji charakter zrzeszeniowy. Następuje to w sytu-

acjach, gdzie obie formy prawne mają – jeśli chodzi o zakres działania i uczestniczące podmioty – charakter komplementarny, jak np. w hutnictwie. Mamy tu bowiem Hutniczą Izbę Przemysłowo-Handlową o wyraźnie zrzeszeniowym charakterze (główne zadania: reprezentowanie interesów wobec otoczenia instytucjonalnego, organizowanie współpracy przedsiębiorstw branży, pomoc i wspomaganie funkcjonowania przedsiębiorstw) oraz Związek Pracodawców Przemysłu Hutniczego (rokowania dotyczące zbiorowych układów pracy, restrukturyzacji zatrudnienia, pakietów socjalnych itp.).

Wedle aktualnego stanu badań w przeciwieństwie do większości gospodarek europejskich, w których podstawowa konfiguracja branżowego grupowania to związek pracodawców o charakterze *employers association* oraz stowarzyszenie przedsiębiorstw o charakterze *trade association*, tego rodzaju sytuacja w omawianych sytuacjach modelowych w Polsce jednak nie występuje. Wynika to z trzech pozostających względem siebie w zróżnicowanych relacjach przyczyn: niepełnych (nie obejmujących całości branży) układów podmiotowych, co uniemożliwia (utrudnia) reprezentatywność organizacji pracodawców względem związków zawodowych, odmiennych układów podmiotowych zgrupowanych przedsiębiorstw w różnych formach prawnych integrujących przedsiębiorstwa branży czy wreszcie substytucyjnego, a nie komplementarnego charakteru związku pracodawców jako formy grupowania wobec takich form, jak stowarzyszenie czy izba gospodarcza. Wszystko to powoduje radykalne odchodzenie od klasycznego modelu *employers association* i przyjmowanie przez związki pracodawców mniej lub bardziej wyraźnie zrzeszeniowego charakteru. Najwyraźniej widać to w sytuacji, gdy związek pracodawców jest jedyną formą integracji przedsiębiorstw branży.

4. Cele i funkcje związków pracodawców o charakterze zrzeszeniowym (typu *trade associations*)

Przytoczony wcześniej art. 5 ustawy o organizacjach pracodawców na pierwszym miejscu wśród zadań związków wymienia ochronę praw i reprezentowanie interesów zrzeszonych członków wobec związków zawodowych. Włączanie do zadań związków pracodawców obrony interesów gospodarczych członków nie pozbawia ich zgodnie z zapisem wspomnianego artykułu statusu organizacji pracodawców. W doktrynie występuje jednak pogląd o braku możliwości uznania za organizację pracodawców związku, którego jedynym lub dominującym zadaniem jest obrona interesów ekonomicznych członków. Punkt ciężkości działań organizacji pracodawców powinien bowiem leżeć w sferze obrony interesów pracodawczych [Hajn 1999, s. 163-164].

Wedle aktualnego stanu wiedzy z sytuacją taką mamy do czynienia w przypadku jedynie niewielkiej części polskich związków pracodawców utworzonych w oparciu o kryterium branżowe albo branżowo-terytorialne. Badania wskazują

natomiast na powszechne (niemożliwe jednak do liczbowego określenia) i, jak się wydaje, przeważające wykorzystywanie przez przedsiębiorstwa formuły związku pracodawców przede wszystkim, a nawet wyłącznie do działań o charakterze czysto zrzeszeniowym.

W zestawach statutowych celów i zadań, a także w badaniach ankietowych i wywiadach zmierzających do określenia głównych obszarów i funkcji tych związków nie znajdujemy w ogóle lub znajdujemy jedynie śladowo występowanie działań z zakresu stosunków przemysłowych o charakterze pracodawczym. Typowe w tym zakresie przypadki sformułowanych i/albo realizowanych zadań i funkcji to np. **:

A

1. Integracja środowisk ... i zakładów z całego kraju, ochrona praw i reprezentowanie interesów branży wobec organów władzy, administracji państwowej i organów samorządowych, a także utrzymywanie kontaktów z krajowymi uczelniami i instytucjami naukowymi.

2. Promowanie wykorzystywania krajowych surowców, maszyn rodzimej produkcji oraz wyrobów branży ... dla budownictwa i branż pokrewnych.

3. Promowanie nowoczesnej techniki i technologii stosowanych w świecie.

4. Poszukiwanie i ułatwianie kontaktów krajowych i zagranicznych niezbędnych w prowadzeniu firmy.

5. Organizowanie działalności szkoleniowej, doradczej i konsultacyjnej dla stowarzyszonych przedsiębiorstw.

6. Uczestnictwo w organizacji wystaw i targów, indywidualnie i zbiorowo, z promocją wyrobów i usług.

7. Kształtowanie i upowszechnianie zasad etyki, w szczególności norm rzetelnego postępowania w obrocie gospodarczym.

8. Wydawanie biuletynów i informatorów branżowych, dokumentujących najważniejsze wydarzenia w branży.

B

1. Działanie na rzecz poprawy warunków gospodarowania i konkurencyjności przemysłu ...

2. Koordynacja prac komisji problemowych i subbranżowych w zakresie ekologii, ..., bezpieczeństwa procesów...

3. Współpraca z organami ustawodawczymi i administracji rządowej, opiniowanie projektów ustaw i rozporządzeń Rady Ministrów.

4. Informowanie przedsiębiorstw o aktualnej sytuacji przemysłu ..., stanie prac legislacyjnych w kraju i na poziomie UE.

5. Współpraca z zagranicznymi i europejskimi stowarzyszeniami branżowymi.

C

1. Monitorowanie sytuacji w sektorze ... w zakresie produkcji i sprzedaży oraz rynku pracy.

** W toku badań zobowiązano się do nieujawniania nazw i innych charakterystyk umożliwiających identyfikację badanych podmiotów.

2. Opiniowanie aktów prawnych dotyczących sektora...
3. Prowadzenie działalności informacyjnej (bazy informacji) na rzecz członków.
4. Szkolenia i spotkania na rzecz wymiany doświadczeń na poziomie krajowym i zagranicznym.
5. Współdziałanie z zagranicznymi stowarzyszeniami branżowymi.

5. Podsumowanie

Zestawy zadań oraz obszarów działania i funkcji, a także współpraca z zagranicznymi i międzynarodowymi branżowymi stowarzyszeniami przedsiębiorstw, a nie organizacjami pracodawców świadczą dobitnie o wyraźnie zrzeszeniowym charakterze szeregu związków pracodawców w Polsce. Forma organizacji pracodawców ma tu znaczenie jedynie formalne, a nie merytoryczne. Wśród podstawowych przyczyn tego stanu rzeczy wymienić należy:

- ułomność polskiej formuły stowarzyszenia, uniemożliwiającej *de facto* zrzeszanie się na równych prawach w tej formie przedsiębiorców nie będących i będących osobami prawnymi, jak to jest w innych krajach, gdzie forma stowarzyszenia jest podstawowa dla tworzenia i funkcjonowania zrzeszeń branżowych,
- poszukiwanie w tej sytuacji przez przedsiębiorstwa możliwości zrzeszania się w formach innych niż branżowe izby gospodarcze i właśnie związki pracodawców,
- relatywną łatwość tworzenia i funkcjonowania związków pracodawców związaną z wymogami założycielskimi (już od 10 podmiotów) i możliwością zaliczania składek członkowskich w ciężar kosztów.

Funkcjonowanie związków pracodawców (*de iure*) jako zrzeszeń przedsiębiorstw (*de facto*) nie powinno (niezależnie od tego, iż odpowiadają one swym działaniem potrzebom współdziałania przedsiębiorstw-członków) uzyskiwać pozytywnej oceny zarówno z prawnego, jak i z gospodarczego punktu widzenia. Ten pierwszy przedstawiono powyżej, drugi wiąże się przede wszystkim z uzyskującą coraz większe znaczenie współpracą polskich organizacji grupowania przedsiębiorstw z ich odpowiednikami, głównie w innych krajach, a także na poziomie całej Unii Europejskiej.

Literatura

Hajn Z., *Status prawny organizacji pracodawców*, C.H. Beck, Warszawa 1999.

Skrzypiński D., *Organizacje pracodawców i przedsiębiorców w procesie kształtowania się stosunków przemysłowych w Polsce po 1989 roku*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2001.

Ustawa z dnia 30 maja 1991 roku o organizacjach pracodawców, DzU z 1991 r. Nr 55, poz. 235 z późn. zm.

ASSOCIATION OF EMPLOYERS AS A FORM OF INDUSTRY BUSINESS ASSOCIATION

Summary: Associations of employers in Poland mostly take the form of industry business associations and this is clearly reflected in the primacy of interests, functions and tasks with their economic nature above the tasks in the area of labour relations. The article presents the nature of associations of employers, their place and role in the area of industry business collaboration and their tasks and functions.